

Az Oxford-mozgalom

1955-ben született Budapesten. Irodalomtörténész, teológus, szerkesztő. Az MTA Modern Filológiai Bizottság tagja, a Magyar Luther Szövetség elnöke, a Hermeneutikai Kutatóközpont igazgatója, a PPKE BTK professzora.

A Newman-összeállításunkban olvasható három tanulmány előadasként elhangzott idén februárban a Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola által John Henry Newman életművéről rendezett tudományos konferencián. A konferencia teljes anyaga a közeljövőben jelenik meg a Vigilia kiadásában.

Az Oxford-mozgalom nemcsak az anglikán egyház, hanem a két-ezer éves kereszténység történetében is valószínűleg az egyik leg-hitelesebb megújulási mozgalom volt. Jelentősége — bármennyire is meglepő talán a gondolat — a 16. századi reformációhoz hasonlítható, hiszen mindkét lelki-szellemi megújulás — noha más korban, és más előjellel — a Szentlélek által teremtett, de külső és belső erők által eltorzított anyaszentegyház újjászületésének szolgálatában állt. Amíg a 16. századi reformáció a Szentírás tiszta tanításához való visszatérésben, addig a 19. századi Oxford-mozgalom az ősegyház hitének még romlatlan erejében, az első keresztény évszázadok egészséges tanításában látta meg azt az erőt, amivel a mozgalom elhívottjai felülről kapott látásukkal az egyház hajóját a történelem viharában tovább navigálni igyekeztek.

A 16. századi reformáció azért indult el, mert a középkorban az egyház és a világ, a trón és az oltár több mint ezer éves szövetsége az evangéliumot és a Szentírás tiszta tanítását szükségszerűen gyengítette és manipulálhatta; a 19. századi Oxford-mozgalom viszont a három protestáns évszázad alatt nemcsak az ősegyháztól, hanem immár a klasszikus reformátorok tanításától is elhajló, s azt felhígító racionalizmus és liberalizmus megfékezésére támasztotta Isten. Newman korának liberalizmusáról így írt: „A gondolatszabadság önmagában jó; egyúttal azonban a téves szabadságnak is utat nyit. Liberalizmuson én ezt a téves gondolatszabadságot értem, vagyis az értelem fennhatóságának kiterjesztését olyan tárgyra, amelyekben az értelem saját felépítéséből következően nem képes sikerre vergődni, ezért ezekben nem is illetékes. Az ilyen tárgyak közé tartoznak a különféle alapelvek, s ezek leg-szentebb és legnagyobb példái közé kell számítanunk a kinyilatkoztatás igazságait. A liberalizmus tehát az a tévedés, amikor az emberi ítéletnek vetik alá azokat a kinyilatkoztatott tanokat, amelyek természetüknél fogva azon túl vannak és tőle függetlenek; s amikor igényt formálnak arra, hogy saját alapjukon döntsenek azoknak a kijelentéseknek az igazságáról és értékéről, amelyek elfogadása egyszerűen az Isteni Ige külső tekintélyén múlik.”¹

Ha az „Oxford-mozgalmat” (más néven „traktáriánusok”, „puseisták”) definiálni szeretnénk, azt kell mondanunk, hogy ez az anglikán egyházon belül szorosabb értelemben 1833-tól 1841-ig tartó, John Keble, John Henry Newman, Richard Hurrell Froude, majd Edward Pusey irányításával az anglikán egyház megújulását célzó irányzat, amely az ősegyház hitéhez és alapel-

¹John Henry Newman: *Apologia pro Vita Sua*.

(Ford. Balázs Zoltán.)

Európa, Budapest, 2001, 420–421. (Ezentúl rövidítve: Newman:

Apologia, 2001) Angolul lásd: John Henry

Newman: *Apologia pro Vita Sua*. (Ed. by Maisie Ward.) Sheed and Ward, London, 1984 (first edition: 1945), 192–193.

(Ezentúl rövidítve:

Newman:

Apologia, 1984).

**Az Oxford-mozgalom
meghatározása
és fő alakjai**

²Newman az alábbi 29
traktátus szerzője: 1, 2,
3, 6, 7, 8, 10, 11, 15,
19, 20, 21, 33, 34, 38,
40, 41, 45, 47, 71, 73,
75, 76, 79, 82, 83, 85,
88, 90.

veikhez való visszatérésben látta a 19. századi liberalizmus fogságában vergődő anglikán egyház megmentését. 1833 és 1841 között e csoport kilencven traktátust tett közzé, ebből huszonkilencet² a mozgalom kétségtelenül vezető alakja, John Henry Newman (1801–1890) írta; tizenháromat John Keble (1792–1866), a többieknél egy évtizeddel idősebb, tisztességes tekintéllyel bíró professzor, költő és pap; hetet Edward B. Pusey (1800–1882), a mozgalom számára két év után megnyert tekintélyes oxfordi orientalista professzor, a Christ Church katedrális anglikán kanonokja; négyet Richard Hurrell Froude (1803–1836), az időközben fiatalon elhunyt tudós. A többi traktátus szerzője: J. W. Bowden, Alfred Menzies, W. Palmer, B. Harrison, A. P. Perceval, C. P. Eden, R. F. Wilson, A. Buller, H. E. Manning, C. Marriott, I. Williams, G. Prevost volt. Az utolsó, az anglikán egyházi körökön belül legnagyobb vihart kavarázó 90. traktátust Newman 1841-ben tette közzé az anglikán egyház hitvallási iratának, a *Harminkilenc Tétel* katolikus értelmezéséről, amit az anglikánok egységesen elítéltek, s a püspök le is tiltotta további traktátusok közzétételét. 1843-ban pedig Pusey-t két évre eltiltották az egyetemen való prédikálástól. Részint a támadások, az erősödő rágalmak hatására Newman egyre többet tartózkodik az Oxford melletti Littlemore-ban, majd 1843-ban végleg lemond az oxfordi St. Mary egyházközség lelkészi állásából. Eközben Littlemore-ban Szent Athanázioszt fordít, és könyvet ír a keresztény tanfejlődésről. Fokozatos benső lelki és szellemi fejlődése következtében 1845. október 8-án hivatalosan is áttér a római katolikus egyházba. A mozgalom szellemi vezetését John Keble, Edward Pusey illetve Charles Marriott veszi át. Az Oxford-mozgalom az anglikanizmuson belüli anglo-katolikus, ún. „magas-egyházi” szellemiséget eredményezte, amely mind a mai napig érezteti hatását a *via media*, vagyis a „romanizmus” és a „protestantizmus” közötti arany középút eszméjében.

**Newman lelki
önéletrajza**

Az Oxford-mozgalom történetéről elsőként mindenekelőtt Newmannek 1864-ben írt, Charles Kingsley támadására válaszul *Apologia pro Vita Sua* című, át/megtéréséről szóló önéletrajzi emlékezéséből szerezhetünk tudomást, amely 2001-ben Balázs Zoltán fordításában végre magyar nyelven is megjelent. Az igekötőkkel való bizonytalanságomnak nemcsak protestáns identitásom az oka, hanem a fordításban olvasható kronológia is, ahol megtudjuk, hogy Newman tizenöt éves korában, 1816-ban „megtért” az evangélikalizmushoz. Ilyen alapon persze mondhatjuk, hogy Newman 1845-ben „megtért” a római katolicizmushoz. Ám úgy gondolom, hogy keresztény értelemben csak a Jézus Krisztushoz, s nem egy felekezethez való megtérésről beszélhetünk. A *metanoia* kétségtelenül gondolkodásunk radikális megfordulása, s a keresztény megtérés (legyen az katolikus vagy protestáns) bűneink felismerése, megbánása, megvallása, és azoknak a he-

³A könyv (Newman: *Apologia*, 2001) magyar fordítója, Balázs Zoltán az „evangelical”-t sajnálatosan „evangélikus”-ként adta vissza, noha a kronológiában (39. o.) még — helyesen — „evangelikalizmus”-t használ. A 105. oldalon megadott 67. számú jegyzetében erre magyarázatot is ad, ami véleményem szerint nem elfogadható. Ugyanis az „evangelical” mai, protestáns körökben bevett fordítása nem a „nyelvtörő kifejezés”-nek gondolt „evangélikalista”, hanem „evangélikál”. A jegyzet elején, mint a kronológiában, még helyesen „evangelikalizmus”-ról beszél, de aztán sajnos állandóan „evangélikus”-t használ, ami — különösen egy magyar evangélikus számára — bosszantó.

Newman és Froude barátsága

⁴Newman: *Apologia*, 2001, 68-69. Angolul lásd: Newman: *Apologia*, 1984, 2-3.

⁵Newman: *Apologia*, 2001, 76.

⁶„Do you know the story of the murderer who had done one good thing in his life? well; if I was ever asked what good deed I had ever

lyettünk és értünk meghalt Jézus Krisztusra történő áthárítása, és az érettünk hozott keresztdozat hálás elfogadása az egyház tanításának közvetítésével. A már fiatalon megtért Newman lelki önéletrajzát olvasva tényleg beszélhetünk gondolkodásának későbbi fokozatos, majd radikális változásáról, de több évtizedes anglikán identitását — tudomásom szerint — legfeljebb „tévedés”-ként és nem „bűn”-ként interpretálta, ezért véleményem szerint helyesebb lenne arról beszélni, hogy Newman „visszatért”, illetve „hazatért” a számára immár Krisztus valódi testét jelentő római katolikus anyaszentegyházba. Azért is érezzük kínosnak Newman konvertálásával kapcsolatban a „megtérés” terminológiát, mert akkor Keble-ről, Pusey-ről, az Oxford-mozgalomhoz és az anglikán egyházhoz halálukig hűséges lelkészekről ily összefüggésben szükségszerűen mint „nem megtért” személyekről kellene beszélnünk.

Newman önéletrajzában beszámol arról, hogy az anglikán egyházon akkoriban különösen erős evangélikalizmus³ hatására „tizenöt évesen gondolkodásom gyökeresen megváltozott. Egy határozott hitvallás befolyása alá kerültem; értelmi fejlődésemben a dogma meghatározó szerephez jutott, s ez Isten irgalmából máig sem veszett vagy homályosult el. E hatás közvetítője részben a már rég elhunyt Walter Mayers tiszteletes volt, az oxfordi Pembroke College-ből, aki személyes beszélgetések és prédikációi révén az isteni hit ébresztésének eszköze lett számomra, részben pedig a tőle kapott, a kálvinista iskolát képviselő könyvek voltak.”⁴ Kamaszkori megtérését tehát az evangélikalizmusnak köszönhettem, s azt később jó ideig még összeegyeztethetőnek véltem a korban egyre erősödő liberalizmussal. Liberális tanárai, Dr. Hawkins és mások hatására ő is gyanakodva kezd tekinteni a Szentírás könyveinek kánonjáról és ihlettségéről szóló tanításra.⁵

Newman Oxfordban 1822-től az Oriel College tagja („Fellow”), 1825-ös lelkészé szentelése után hamarosan barátságot köt a nála két évvel fiatalabb Richard Hurrell Froude-dal, akit ekkor már személyes barátjává fogadott John Keble, a náluk egy évtizeddel idősebb neves költő, akinek 1827-ben jelent meg a *The Christian Year* című nagy sikerű verseskötete. Keble, mivel oxfordi irodalomprofesszorként is szerény falusi lelkészi szolgálatot vállalt, „szent embernek” számított. Froude rövid élete utolsó éveiben úgy nyilatkozott, hogy élete nagy tettének könyvelte el, hogy Newmant és Keble-t egymással összehozta.⁶ Keble vallásos költészetéről az *Apologiában* Newman így emlékezett meg: „Akortájt, amikor a vallásos irodalom általános nyelvezete oly erőtlen és halott volt, Keble rátalált az eredeti nyelvre, s ezek szívében zendített meg egy új zenét, egy olyan iskola zenéjét, amelyet Anglia már régen elfelejtett.”⁷

Newman számára Froude barátsága révén egyre inkább világgossá lesz, hogy a liberalizmus az egyház valódi ellensége, s az

done, I should say that I had brought Keble and Newman to understand each other." Idézve: <http://justus.anglican.org/resources/pc/bios/kindly/froude.html>, 2. o.

Szakítása az evangélikalizmussal

⁷Newman: *Apologia*, 2001, 89. Angolul lásd: Newman: *Apologia*, 1984, 12.

⁸ <http://justus.anglican.org/resources/pc/bios/kindly/froude.html>, 2. o.

⁹Newman: *Apologia*, 2001, 105.

¹⁰Newman: *Apologia*, 2001, 110–111. Angolul lásd: Newman: *Apologia*, 1984, 23.

Newman betegsége

¹¹Newman: *Apologia*, 111. Angolul lásd: Newman: *Apologia*, 1984, 23.

egyháznak sokkal inkább a katolicitásra és az apostoli szukcesszióra kell figyelnie. Az egyház egyetemességét, történetiségének súlyát nem érzékelő evangélikálokot Froude „különösök”-nek („peculiars”-ok) nevezte.⁸ Kifogásolták, hogy London akkori püspöke gyengíti az egyház orthodoxiáját, amikor az evangélikál irányzat embereit igyekszik befolyásos pozícióba helyezni.⁹ Azt is egyre erőteljesebben érezték, hogy a whig liberális politika milyen sok veszélyt jelent az egyháznak. Newman is ezért ellenzi Sir R. Peelnek, Oxford parlamenti képviselőjének újjavasztatását. Evangélikalizmusával ezért Newman végleg szakít, amikor 1830-ban kilép az Egyházi Misszionárius Társaságból. (Barátságba kerül még Robert Wilberforce-szal, a híres evangélikál filantróp egyik fiával is, aki majd később a katolikus egyházba is követi két fivérével együtt, míg Samuel nevű fivérük Oxford ismert anglikán püspöke lett.)

Newman Froude és annak apja társaságában barátja egészségének helyreállítása végett 1832 decemberében dél-európai útra indul. Útjuk alatt a barátok verseket írnak, amelyeket a *Lyra Apostolica*-ban adnak ki. Ebben az időben értesül Newman arról, hogy a parlament az ír püspökség megszüntetéséről tárgyal. 1833-ban életbe is lép az a törvény, ami a huszonkét püspökségből tízet megszüntet. Ez Newmant is mélyen elkeserítette, hiszen egy ilyen törvény nemcsak a liberalizmus nyilvánvaló előtörését, hanem azt is jelentette, hogy az egyház valóságban az államnak van alárendelve, mert a parlament dönthet egyházi kérdésekben is. Útjának vége felé Newmanben egyre erősebb lett egy érzés: „Kezdem úgy érezni, hogy küldetésem van”, „Dolgom van Angliában.”¹⁰ Ugyanakkor betegség keríti hatalmába, olyannyira, hogy szolgálja azt gondolja, haldoklik, és ezért az utolsó utasításait kéri. Newman azonban így felel: „Nem fogok meghalni, mert nem vétkeztem a világosság ellen”. Később ezt a mondatát az *Apologiában* így kommentálja: „Soha nem voltam képes rá, hogy pontosan megértsem, mit is akartam mondani akkor”.¹¹

Itt egy pillanatra megállok. Előadásom elején sokak számára bizonyára meglepő, sőt talán bizarr módon a 16. századi reformációhoz hasonlítottam a 19. századi Oxford-mozgalmat. Egy újabb meghökkentő azonosságra szeretnék még egész röviden rámutatni. Newman, a küldetéses ember, küldetése megkezdése előtt szinte halálosan megbetegszik, de az elhívásban való rendületlen hite életben tartja. Döbbenetesen hasonló a helyzet Luther esetében is. Küldetését — „Itt állok, másképp nem tehetek!” — átélve mégis állandóan a kísértések, a gonosz gondolatok, ahogy ő nevezte *Anfechtungok* gyötörték. De nem hagyta, hogy legyőzzék. Isten igéjében szilárdan, szinte makacsul megkapaszkodva ismételte magának újra és újra a zsoltáros szavait: „*Non moriar sed vivam et narrabo opera domini*” („Nem halok meg, hanem élek, és hirdetem az Úr tetteit!”).

**John Keble
prédikációja „a nemzet
hitehagyásáról”**

Newman is legyőzte — nyilván nem saját erejéből — betegségét, és a Marseille-ből Angliába induló hajó fedélzetén megírja azóta híressé vált versét: „*Lead Kindly Light*” („Vezess, drága fény / a sötétségben, mely körülvesz engem”). 1833. július 9-én érkezik meg Angliába. A rákövetkező vasárnap, 1833. július 14-én John Keble elmondja szinte azonnal országszerte híressé vált prédikációját a „A nemzet hitehagyása”-ról. Newman számára ez a prédikáció jelentette az Oxford-mozgalom kezdetét.

John Keble vallásos költészetéről már tettünk említést. Keble 1831-től 1841-ig volt a költészet professzora az oxfordi Oriel College-ban. Lelkészi, költői és professzori munkája mellett jelentős fordító és kiadó is volt: az egyházatyák közül Irenaeus munkáit ültette át angolra, az anglikán reformáció szellemi megalapozói közül pedig Richard Hooker (1554–1600) műveit rendezte sajtó alá. Az oxfordi egyetemi élet egyoldalú intellektualizmusa miatt 1836-tól egészen 1866-ban bekövetkezett haláláig a Winchester melletti Hursley falunak a pásztorlását látta el.

Keble e fent említett prédikációját, „Assizes Sermon”-ként, azaz törvényszéki prédikációként emlegették később. Az igehirdetés textusa Sámuel első könyve 12. fejezetének 23. verse volt: „Tőlem is távol legyen, hogy vétkezsem az Úr ellen, és ne imádkozzam többé értetek. Sőt inkább tanítalak benneteket a jó és egyenes útra”. Ennek alapján Keble nemzete hitehagyásáról beszélt. A parlament ugyanis megszavazta a kilenc ír püspökség megszüntetését, s Keble számára egy keresztény nemzet esetében ez egyértelműen a nemzeti hitehagyás jele, hiszen ha az állam, a törvényhozás dönthet egyházi ügyekben, akkor az egyház öntörvényűségét, apostoliságát éri sérelem, s ez azt is jelenti, hogy az angol egyház feje és fenntartója nem Krisztus, hanem a brit parlament. Keble a protestáns liberális szellemből táplálkozó erasztianizmustól féltette az angol egyházat, amely az egyháznak csak a tanításhoz ad jogot, és nem a törvényhozás befolyásolásához, s ezáltal még egyházi ügyekben is az állam tekintélyének rendeli alá az egyházat.¹² Keble a Biblia szellemében Isten embereinek: Sámuel prófétának, vagy a fiatal Dávid szerepében látta magát, akik nem szüntek meg imádkozni a hűtlen népért, vagy a hitehagyott Saul királyért.¹³

Tíz nappal Keble prédikációja után Froude, H. R. J. Rose, W. Palmer és A. P. Perceval a Suffolk megyei Hadleigh-ben találkoztak és ünnepélyesen megfogadták, hogy közösen küzdeni fognak az apostoli, azaz a katolikus hagyomány újraélesztéséért, úgy, amint az az anglikán *Book of Common Prayer*-ben is kifejezésre jut, s létrehoznak egy társaságot, amely megszólítja a világiakat és a papokat egyaránt, sőt magát az érseket is. Newman és Keble erre a találkozóra nem jutott el, a hevesebb vérmérsékletű Froude viszont a kevésbé diplomatikus fellépés mellett érvelt, amikor az eseményről Newman egyetemi dolgozószobájában tanácskoztak.¹⁴

¹²Az elnevezés Thomas Erastus szül. Thomas Lüber (1524–1583) elveire nyúlik vissza. Erastus, mint svájci német reformátor és orvos, Zwingli követője volt, s azt képviselte, hogy a vallási egyetértést (konformitást) az állami törvényeken keresztül kell elérni, amíg a tanítás kizárólag az egyházra tartozik.

¹³John Keble: *National Apostasy*. In: Alister E. McGrath (ed.): *Christian Literature, An Anthology*. Blackwell, Oxford, 2001, 570–579.

**Az Oxford-mozgalom
kezdetek**

¹⁴<http://justus.anglican.org/resources/pc/bios/kinldy/froud.html>, 3. o.

**A Newman által írt
első traktátus**

¹⁵*Tracts for the Times*,
No. 1, by John Henry
Newman. *Thoughts on
the Ministerial
Commission.*
*Respectfully Addressed
to the Clergy.* [http://
johnhenry.newman.
upenn.edu/
new/tract01.html.](http://johnhenry.newman.upenn.edu/new/tract01.html)

Newman és Froude még utazásuk alatt elhatározták, hogy a liberalizmus elleni sikeres fellépésük érdekében traktátusokat kellene megfogalmazni, amelyben az ősi keresztény tanítás hitelveit képviselik majd anglikán hittestvéreik számára. 1833. szeptember 9-én jelenik meg az első három traktátus, mindegyik Newman tollából, de anonimként. Az első traktátus az egyház küldetéséről, az apostoli szukcesszióról szól. A megszólítottak az anglikán egyház lelkészei. A szerző lelkésztársainak úgy ír mint „presbiter”, „egy közületek”. A traktátus nyelvére a tudatosnak tűnő egyszerűség jellemző, a lelkésztársait Newman az apostolok „pajzshordozóinak” nevezi. Hamarosan rátér a lényeges kérdésre: mi történik akkor, ha egy kormány vagy egy ország elfeledkezik Istenéről és mellőzi az egyházat, amikor a neki járó jogokat egy tollvonással áthúzza? Mi történik akkor, ha megszűnnek a világi előnyök, Krisztus szolgálói ilyenkor milyen háttéren láthatják el küldetésüket? Hogy mennyire szánalomra méltó az állam által nem támogatott vallási testületek helyzete, arra a szerző szerint a disszidentek jó példa, ahol a lelkészek csak az emberektől függenek, és ezért csupán az emberek teremtményei. Min nyugszik az egyház tekintélye, ha az állam cserbenhagyja őt? Newman nagy határozottsággal mutat rá, hogy az egyház autoritásának egyedüli biztos alapja az apostoli folyamatosság. Az egyház ugyanis nem test és vér, azaz nem emberek, hanem Isten teremtménye, aki Jézus Krisztuson keresztül a Szentlelkét adta elhívott szolgálóinak, és a papszentelésben megnyilvánuló kézrátétel a püspökökön keresztül biztosítja a folyamatosságot visszamenőleg egészen az apostolokig és Krisztusig. Honnan is vehetné a bátorságot az egyház az oldás és kötés hivatására, ha az nem az isteni eredetre nyúlna vissza a szukcesszió által? Ám ha az ordinációnk isteni eredetű, miért nem merjük használni azt? Az anonimitásba burkolt Newman végezetül arra szólítja fel testvéreit, hogy éljenek hivatásukhoz méltó módon, és ne utasítsák el azt az ajándékot, amit a Szentlélektől kaptak.¹⁵

A második traktátus

A második traktátus a „katholikosz”, vagyis az egyetemes egyházzól szól. Newman itt örökké — és ezért napjainkban is — igen izgalmas kérdéseket feszeget. Mi az egyház és a politika viszonya? Vállalhatnak-e papok politikai szerepet? Sokan azt mondják, hogy az egyház „nem evilágból való”, s ezért ne is foglalkozzon a világ dolgaival. Newman szerint valóban nem helyes, ha a világ dolgai lekötik a papok figyelmét, ám ugyanakkor az sem helyes, ha azok elkerülik látókörüket. Csak az egyes emberekhez szólhat az egyház, közösségekhez meg nem? Csak a szegényekhez, és nem a gazdagokhoz? Az egyháznak — érvel Newman — valóban nem kell testi fegyverhez nyúlnia, de figyelmeztetnie, tiltakoznia, fenyíteni, exkommunikálnia lehet. Különösen akkor, ha az állam beavatkozik az egyház dolgába és jogaiba. Ilyenkor az egyháznak szót kell emelni, hallatnia kell hangját.

¹⁶Fabiny Tibor: *A megál-
lás szimbóluma. Előadá-
sok Ordass Lajosról.*
A szerző kiadása,
Budapest, 2001.

¹⁷*Tracts for the Times,*
No. 2, by John Henry
Newman. *The Catholic*
Church.
[http://www.ewtn.com/libra-
ry/priests/tract02.txt](http://www.ewtn.com/library/priests/tract02.txt)

¹⁸A kilencven traktátus
pontos leírását lásd:
[http://www.fordham.edu/
HALSALL/MOD/
tracts-list.html](http://www.fordham.edu/HALSALL/MOD/tracts-list.html)

Edward Pusey csatla- kozása a mozgalomhoz

¹⁹[http://www.
fordham.edu/
HALSALL/MOD/
tract04.html](http://www.fordham.edu/HALSALL/MOD/tract04.html)

²⁰[http://www.
newadvent.org/cathen/12
582a.htm](http://www.newadvent.org/cathen/12582a.htm)

„Via media”

²¹Americo D. Lapatí:
John Henry Newman.
Twayne Publishers, New
York, 1972, 3–53., külö-
nösen: 34–36. (Ezentúl
rövidítve: Lapatí:
Newman, 1972)

(Szeretnék ezen a ponton ismét egy lutheránus párhuzamot von-
ni: szinte szó szerint ugyanebből a teológiai, ekkleziológiai meg-
fontolásból emelte fel szavát 1948-ban Ordass Lajos evangélikus
püspök, s ezért kellett börtönbe vonulnia.¹⁶) Newman kérdések
záporát zúdítja az olvasóra: talán az állam teremtett minket? Joga
van eltörölni bennünket? („Did the State make us? Can it unmake
us?”) Az államnak nincs joga spirituális dolgokba beavatkozni,
mit szolt volna Pál, ha a római birodalom nevezte volna ki mellé
Timóteust? Ugyanúgy a brit birodalomnak sincs jogában püspök-
ségeket létrehozni, vagy pláne eltörölni, miképpen ez a közel-
múltban megtörtént. Igaz, hogy a politikai döntéseken nem tud
már az egyház változtatni, de köteles e döntés ellen tiltakozni.¹⁷

A első két traktátus alaposabb tanulmányozása után a többi-
re¹⁸ most csak madártávlatból pillanthatunk. A szeptember 21-én
megjelent traktátusnak már John Keble a szerzője, mely arról
szól, hogy a legbiztosabb dolog az apostoli szukcesszióhoz való
ragaszkodás, s ezt a kérdést az anglikán *Imádságoskönyv* változá-
saival összefüggésben tárgyalja.¹⁹

A mozgalom számára a legnagyobb nyereség kétségtelenül
Edward Pusey, a nagynevű orientalista professzor megnyerése
volt. 1833 decemberében ő is írt egy traktátust a börtölés áldásai-
ról, de a mozgalomhoz formálisan csak két évvel később,
1835-ben csatlakozott, amikor egymás után három traktátusa is
megjelent a szent keresztségről. Keble, Newman és Pusey szoros
szellemi és lelki barátsága vezetői „triumvirátust” jelentett a
mozgalom számára. 1840 után, Newman fokozatos visszavonu-
lásával Pusey veszi át a vezetést, s a traktáriánus mozgalmat
ezért is nevezték utána „puseyizmus”-nak. Pusey tudatosan val-
lotta, hogy nézetei az egyházatyák tanításán nyugodott, s ez az
egyetemes egyház keleti és nyugati felének elszakadása előtt
még általánosan elfogadott volt. A *via mediá*hoz mindvégig hűsé-
ges Pusey egyébként Newman katolizálása után baráti viszonyt
ápolt egykori küzdőtársával. Egy két évtizeddel később kettejük
között kirobbant vitát Newman „parittyából kilőtt olajfaág”-nak
nevezte.²⁰ A magas életkort megélt tudós sokat foglalkozott az
őszövségi próféciákkal, különösen is Dániel könyvével, ahol a
hagyományos szerzőiség védelmében foglalt állást.

A mozgalom azonban nemcsak a traktátusok útján indult meg.
Newman volt a *British Critic* szerkesztője, s ez a lap lett a mozga-
lom orgánuma. Az oxfordi St. Mary templomban Newman minden
vasárnap délután négy óraker hirdette az ígét, s az értelemhez és a
szívhez is szóló világos, egyszerű igehirdetéseiben mindvégig az
általa következetesen képviselt anglikán *via mediát* hirdette a
„romanizmus” és a „protestantizmus” szélsőségei között.²¹ Ugyan-
erről szólnak a harmincas évek második felében megjelent könyvei:
*Az egyház prófétái hivatala a romanizmussal és a népszerű protestantiz-
mussal összevetve* (1837), illetve *Előadások a megigazulásról* (1838) szó-

²²Lapati: Newman,
1972, 35.

ló műve. Az utóbbiban Newman a romanizmussal Luthert állította szembe, aki szerinte a hitről szóló tanításával ugyan kiszabadította a hívőt a cselekedetek romanista rabságából, de aztán otthagya őket saját érzéseinek fogságában.²² (Úgy tűnik, Newman Luther írásait nem olyan bensőségesen forgatta, mint az egyházatyákéit, s ezért valószínűbb, hogy a saját Luther-képe, s nem a valódi Luther ellen hadakozott. Ám az is való igaz, hogy a szubjektivizmus kísértése kétségtelenül jelentkezett az újkori protestantizmus populárisabb irányzatainál, mint például a pietizmusban.)

Eközben Newman a monofizitákat tanulmányozza, akik elvetették a 451-es Kalcedoni zsinat dogmáját Krisztus isteni és emberi természetéről. Newman a protestáns eretnekség archetípusát véli felfedezni ebben a gondolatban. Ezalatt ír katolikus körökből olyan hangok is jönnek, hogy az anglikánok a szakadár donatistákhoz hasonlóak. Erre a vádra kíván majd felelni Newman a híressé vagy hírhedté vált 90. traktátusban.

Anglikán püspökök a traktátusok ellen

Az anglikán püspökök egyre erőteljesebben szólítják fel Bagotot, Oxford püspökét, hogy állítsa le a traktátusokat. Newmannek viszont lelkiismereti problémát okoz, hogy oxfordi híveit akarata ellenére is a római katolicizmus felé vezeti, s ezért 1839-től egyre többet visszavonul Littlemore-ba, ahol templomot épített. Keble kérésére egy ideig még prédikál az oxfordi St. Mary templomban, de ez az átmeneti időszak már nem tarthat sokáig.

Az 1840-es évek elejére a gyakran megjelenő, s nagy hatást kiváltó traktátusok egyre gyanúsabbak lesznek az anglikán egyházi vezetők szemében. 1840-ben I. Williams²³ megírja a a 87. traktátust: „Vallási kérdések átadásában kívánatos tartózkodás” („Reserve in Communicating Religious Knowledge”), amiben rámutatott, hogy az ősegyházban, amikor a kereszténységért még halálbüntetés járt, az istentiszteletek nem voltak nyilvánosak, s a keresztények általában kitérő választ adtak, ha kívülről őket a hitük kérdéseiről faggatták. A szerző szerint ez ma is követendő példa, hiszen bizalmas hittételek és információk idegenek számára történő kiadása azzal a veszéllyel jár, hogy könnyen félreértik, félremagyarázzák, vagy kigúnyolják őket. E traktátus fogadtatása igen kedvezőtlen volt, s a közvélemény egyre erőteljesebben, sőt egyre durvábban adott hangot annak a véleményének, hogy a traktáriánusok valójában a pápa titkos ügynökei.

A 90. traktátus

A legnagyobb felhördülést kétségtelenül az 1841-ben megjelenő utolsó, 90. traktátus okozta, amelyben Newman az anglikán hitvallási irat, a *Harminckilenc Tétel* katolikus jellegét kívánta bebizonyítani. Newman itt azt hangsúlyozta, hogy a *Harminckilenc Tétel* nem a római katolikus zsinatok tanítása, hanem csupán a hibákkal szemben fogalmazódott, a szerzők csak a pápa politikai hatalma ellen emeltek szót, s hogy az anglikánok csak a pápa, de nem az egyetemes egyház jurisdikciója alól vonták ki magukat. Newman azt remélte, hogy elemzésével felmenti az anglika-

²³Ezt valószínűleg tévesen Froude-nak tulajdonítja. Helyesen lásd: <http://www.fordham.edu/HALSALL/MOD/tracts-list.html>

nizmust az egyházszakadás vádja alól. A 90. traktátus 1841. február 27-én jelent meg, s Anglia-szerte rendkívül erős volt a negatív visszhang. Newmant az anglikán hit árulójának, a „romanizmus” védelmezőjének és titkos ügynökének tekintették.²⁴

²⁴Lapati: *Newman*,
1972, 38.

Az anglikanizmus „elprotestantizálódása” ellen Newman úgy is felemeli szavát, hogy a *British Critic*ben 1841-ben tiltakozik a Jeruzsálemben felállított anglikán püspökség ellen, amely lutheránus és „kálvinista” — Newman számára „eretnek” gyülekezeteket is magához ölelt volna. Newmant viszont — többek között ezért is — a „romanizmus”-sal vádolják egyre inkább. Azt állítják, hogy Littlemore-ban monostort épít. Newmant 1841-ig hét, 1844-ig huszonnégy anglikán püspök is elítéli.²⁵

²⁵Lapati:
Newman, 1972.

Newman konvertál

A támadásoknak több oldalról kitett Newman Littlemore-ban eközben egyre inkább elmélyülő szellemi munkát végez. 1843 februárjában nyilvánosan visszavonja a korábbi katolikus-ellenes kijelentéseit. Ez év szeptember 25-én tartja meg utolsó anglikán igehirdetését „Parting of Friends” („A barátok elválnak”) címen, amelyben barátait arra kéri, hogy imádkozzanak érte. Newman számára nagy lelki megpróbáltatást jelentett, hogy azt az egyházat készült elhagyni, amelyet oly szenvedélyesen védelmezett a liberálisok, majd a régi szélsőségek ellenében. Döntésének meghozatalához mindenképpen erőt adhatott szellemi elmélyülése. Ekkoriban írja a keresztény dogmafejlődésről (*Essay on the Development of Christian Doctrine*) szóló munkáját, amely kétségtelenül korának az organikus fejlődést valló (Darwin és társai) intellektuális klímájában született. Newman végül 1845. október 9-én konvertál, két évvel később Rómában pappá szentelik. Ezzel Newmannek az Oxford-mozgalommal való kapcsolata véget ér, s ugyanakkor a római katolikus egyház angliai történetében egy új fejezet veszi kezdetét. Az Oxford-mozgalom szellemi irányítását az 1843-ban a prédikálástól két évre eltiltott Pusey veszi át. Munkásságuknak köszönhetően az anglikanizmuson belül kialakul, megerősödik és mindmáig hat az anglo-katolikus irányzat.

²⁶Magyarul: „Istenünk, add meg nekünk, hogy megpróbáltatásaink idején mindig megtapasztaljuk a Te jelenlétedet és engedelmeskedjünk a Te akaratodnak; hogy szolgáljád Edward Pusey, Richard Froude, John Keble és John Newman példáit követve tisztán és bátran tudjuk teljesíteni azt, amit Te megkívánsz tőlünk, hogy türelemmel hordozzuk azt, amit Te reánk mérsz; Jézus Krisztus, a mi Urunk által kérünk, aki Veled és a Szentlélekkel él és uralkodik, egy Isten, örökkön örökké.”

Végezetül legyen szabad még egy személyes vallomást tennem. E sorok — nem titkoltan lutheránus — szerzője úgy véli, hogy az Oxford-mozgalomért, Pusey-ért, Froude-ért, Keble-ért és Newmanért Krisztus egyetemes anyaszentegyháza lehet hálás Istennek, hogy az egyház megújítása („örök reformációja”) érdekében felhasználta életüket és tanúbizonyságukat. Zárjuk előadásunkat ezért egy őket idéző fohással: „Grant unto us, O God, that in all time of our testing we may know thy presence and obey thy will; that, following the examples of thy servants Edward Pusey, Richard Froude, John Keble, and John Newman, we may with integrity and courage accomplish what thou givest us to do, and endure what thou givest us to bear; through Jesus Christ our Lord, who liveth and reigneth with thee and the Holy Spirit, one God, for ever and ever.”²⁶